

גמליאל, אלא דשם נזכר השיחה וכאן לא זכרו השיחה עצמה רק הנלמד ממנה, והכל בכתב מיד ה' עליהם השכל.

וכמו בנביאים, נבואה שלא הוצרכה לדורות, לא נכתבה (כמו שאמרו במגילה יד, א), כן בחכמי תורה שבעל פה. ובודאי כל אחד מתנאים ואמוראים חידש הרבה דברי תורה בכל ימי חייו, ונמצא מהם רק מימרות מועטים, והם אותם שידעו שצריכים להיכתב וזכרון בספר לעולמי עד. וכן בענייני השיחות שקבעו הכל מה שיש בו צורך לעולמי עד. וכל דבריהם במדה ובמשקל...! (דברי סופרים, לר"צ הכהן זצ"ל. לו)

דף כו

'במתנוונה דרך אברים. מהו דתימא הא זנויי זנאי, והא דלא בדקוה מיא כי אורחיה — משום דבאונס זנאי ולגבי כהן אסירא. קמ"ל' — לכאורה נראה שלפי האמת אם נאנסה אשת כהן בסתירה זו, המים בודקין אותה, שאם לא תאמר כן נמצא שבדיקת המים גורמים למכשלה, שנראים כמתירים בזמן שהיא אסורה.

וצריך לומר שאעפ"י שהיא אנוסה, נענשת בעונש המים מפני שנסתרה באיסור, והכניסה עצמה למצב זה שתיאנס (וכן צריך לומר לפי הסלקא-דעתין שבאונס מתנוונה דרך אברים, וכמו שביאר בתורא"ש). ועוד, לפי ששקרה ולא הודתה באונס. ואולם אין מסתבר שהמים ימיתוה משום כך, שהרי אין עליה עונש מיתה (וכמו ש"כ באגרות משה יו"ד ח"א עה, לענין עכו"ם).

אך יש מקום לומר שאין המים בודקים אותה אלא את הבעל, ובכך ידענו שהוא מזיד והיא אנוסה (עתוס' כז: ד"ה כשם), וממילא היא אסורה. (וב'הערות למסכת סוטה' להלן כז: צידד בזה, וכתב שנראה מסבא שאין אוסרים אשת כהן לבעלה כאשר שתתה ולא בדקו אותה אלא את הבעל).

ואשת ישראל שנאנסה — נראה שאין המים בודקין אותה. (כן משמע להלן לב: ומפורש ברש"י שם, וכן הוא בירושלמי (המובא בתוס' כז:), שאם היתה שוגגת אין המים בודקים אותה. אך אפשר שמדובר שם שגם שגגה בסתירה, שהיתה סבורה שהוא בעלה). ואולם, כתב הנצי"ב (בהעמק דבר — נשא), שאינה יוצאת נקיה מן המים בשנאנסה, כיון שהיא גרמה לה את הדבר. ודייק מן הכתוב שכב איש אתך ולא 'עמך' — משמע אפילו באונס).

(ע' בפירוש חתם סופר על התורה (נשא), הסבר מחודש בשיטת רבנו שמחה (מובא ברמ"א אה"ע קעה, ג) שאין האשה נאמנת לומר שנתיחדה ונאנסה, במיגו שהיתה שותקת — לפי שכל אשה הנאנסת, אפילו אם סופה ברצון, מותרת, מפני ש'יצר אלבשה' (כתובות נא). וכאן הואיל והכניסה עצמה מלכתחילה למצב זה, שוב אין לה טענת פטור של 'יצר אלבשה', שהרי היא הביאתו עליה מלכתחילה. ותמוה, שלפי דבריו אפילו אם ידענו שנאנסה בסתירה זו תהא אסורה. ובגמרא כאן מבואר שרק 'לגבי כהן אסירא'. וע' גם באגרות משה חו"מ ח"א ק).

'שאם היתה עקרה נפקדת — דברי רבי עקיבא. אמר לו ר' ישמעאל: אם כן, יסתרו כל העקרות ויפקדו, וזו הואיל ולא נסתרה הפסידה?! אם כן, מה ת"ל ונקתה ונזרעה זרע — שאם היתה יולדת בצער יולדת בריוח... — הקשו התוס', יאמר רבי ישמעאל לעצמו גם כן, יסתרו כל העקרות ויפקדו בריוח וכו'. ויש לומר, רק אשה שאין לה בנים תעשה הכל כדי שיהיו לה, ואף תסתיר ותגרום לקנאת בעלה בשביל כך, אבל משום הקלת צער לידה לא תעשה כן (מהרש"א ברכות לא:).

בדרך שונה: ודאי אין עוסקין ברשעים, שיגרמו למחיקת שם שמים בחנם, אלא רק בעקרה חוששים שתיסתר בכדי שלא יאלץ בעלה לגרשה, שהרי לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה למחות שם שמים. (וצוה הכהן בשם ר"פ מקוריץ. תירוץ נוסף — ע' בחדושי הגר"ר בנגיס ח"ב סו"י לב). והתוס' שהקשו — עיקר קושייתם על דיוק לשון הגמרא, שרבי ישמעאל הקשה על רבי עקיבא למה תהא החוטאת נשכרת יותר מהצדקת שלא נסתרה. ושאלה זו יכול גם להקשות על עצמו. (צל"ח ברכות שם). ואכן, כך היא שיטת רבי שמעון (במדבר רבה ט, כה) 'אין נותנין שכר לעבירה (לא כדברי ר"ע ולא כדברי ר"י) אלא, לפי שהיתה אסורה לזרע לשעבר, יכול תהא כן לעתיד לבוא? תלמוד לומר ונקתה ונזרעה זרע — מותרת היא לזרע מעתה!'

'אשת סריס' — במחלוקת רש"י ותוס', אם סריס אדם ללא פגיעה חיצונית באברי ההולדה, מותר לבוא בקהל, ובענינים המסתעפים — ע' אה"ע ו בפ"ת סק"ט; עין יצחק אה"ע ח"א יא; חזו"א קלג, ה; שו"ת אבני נזר אה"ע כב; שבט הלוי ח"ה קצב וח"ה רסו.

(ע"ב) 'איש אמר רחמנא ולא קטן' — שיטת התוס' שהמיעוט מתייחס לקטן פחות מבין י"ג שנה, ופשט דבריהם מורה שאף כי אינה שותה, אם קינא לה בשביל הקטן, ונסתרה עמו — נאסרת על בעלה, כל שהוא בן תשע שנים ומעלה שביאתו ביאה. (ע' מל"מ הל' סוטה א, ג; בית הלוי ח"ב מ; אור שמח א, 1). ויש מי שנסתפק בדעתם לומר שהקטן נתמעט גם מאיסור, כאשר נסתרה עמו, ומה שכתבו התוס' שנאסרה, היינו רק בשנבעלה ולא בסתירה גרידא. (ע' מאירי והשק שלמה כאן. וצריך באור מאי שנא משאר נשים שאינן שותות דמרבין לקינוי מ'זאמרת', כדלעיל כד. שו"ר בפסקי ריא"ז (סוטה א, 1) שנקט כן, שאינה נאסרת בסתירה עם קטן. ונימק הדבר, משום שאין יצרו מתגרה בעבירה). ושיטת הרמב"ם (הל' סוטה א, ה ובפירוש המשנה) שלא נתמעט אלא קטן פחות מבין תשע שנים. וכבר הסבירו האחרונים בפנים שונות למה צריך מיעוט כלפיו, והלא אין ביאתו ביאה לאסרה על בעלה; או משום דהוה אמינא שאין הדבר תלוי באיסור אלא בקפידת הבעל, [וכמו שאמרו בסמוך בענין קינא לה דרך אברים]. (משנה למלך שם), ואפשר שגם לפי האמת כן הוא לשיטת הרמב"ם (בית הלוי ח"ב מ, ד). ועוד, נפקא מינה כשקינא לה כשהיה פחות מבין ט' והגדיל עד לסתירה (ע' מנחת חינוך שסה, ועוד). וכבר הראו מקור לשיטת הרמב"ם במדרש. (ספרי זוטא; מדרש רבה — נשא. ע' רש"י).

זהאמר שמואל: שחוף — מקנין על ידו... — שיטת רש"י שה'שחוף' הוא זה שבשרו נשחף וכלה ויבש. וכן פרש הרמב"ם ועוד ראשונים, שאינו מתקשה (הל' סוטה א, א. וע' בהל' איסור"ב א, יא; ריא"ז ומאירי), ודלא כפירוש רבנו חננאל (מובא בתוס') שבוועל כדרכו אלא שאינו מזריע. והקשו האחרונים מכאן על הכלל שכלל הרמ"א (ב'דרכי משה' ובהגהותיו לאה"ע כ, א) שכל ביאה שאין עליה עונש מיתה, אינה אוסרת את האשה על בעלה. והרי המשמש באבר מת — פטור (כדאיתא בשבועות יח). וכיצד אם כן ייתכן קינוי על השחוף, הלא אינה נאסרת על הבעל בביאתו? יש מי שכתב שאמנם זהו יוצא מאותו כלל, ואף על פי שאין בביאתו מיתה, נאסרת האשה על בעלה בביאת שחוף. (בית שמואל שם סק"ד). ובבית הלוי (ח"ב מ, ה) הסביר על פי שיטתו (כמו שנתבאר לעיל יח: כד.) שלדעת הרמב"ם שייך איסור בקינוי וסתירה גם במקום שביאה סתם אינה אוסרת על בעלה, דבקפידא דבעל הכל תלוי. (וכ"כ בספר אבי עזרי (איסור"ב א, יא). ובאר והוכיח שאעפ"י שאין ביאתו ביאה, שם 'זנות' יש אף במשמש באבר מת, ולכך אוסרה על בעלה ופוסלה מן התרומה.

וע"ע בסוף ספר שער אפרים; יד המלך על הרמב"ם (הביאם מהר"ץ חיות); מנחת חינוך — רסו, לח; שסה, יז לב; שו"ת פנים מאירות — ח"ג כב; שעורי ר' שמואל — יבמות לב. אות רג.

המאירי כתב שלכך מקנים על ידו, מפני שלפעמים הוא מתקשה מעט בכדי העראה או יותר. ולפי דבריו נראה לכאורה שאין זה משמש באבר מת וקושיא מעיקרא ליתא. ואולם מדברי הרמב"ם (איסו"ב א,יא) מבואר שביאת השחוף היינו משמש מת).

ולענין ממורות הולד מביאת שחוף באשת איש, לפי דברי רופאי זמננו שכיום אפשר להתעבר בתשמיש אבר מת — כתב הגרש"ז אויערבך (מנחת שלמה ח"ג צח,ד), שאם נוקטים שבהזרעה מלאכותית הולד ממזר [כן דעתו ז"ל, ודלא כדעת הגרמ"פ באגרות משה] הכי נמי הולד ממזר. [ולכאורה יש מקום לומר שאף אם ננקוט בהזרעה מלאכותית שאין ממורות כיון שאין שם ביאה, אם אך לפי המציאות כיום משמש מת מוליד, שוב אינו ממועט מ'שכבת זרע' ודינה כביאה לכל דבר].

ז' שאינו איש למעוטי מאי... ואלא למעוטי עובד כוכבים, והאמר רב המנונא עכו"ם מקנין על ידו... — למסקנת הגמרא שמקנים על ידי נכרי, [וביותר, מדפריך 'פשיטא' שמקנין, הגם שנאמר בפרשה איש], לכאורה מוכח שאף עכו"ם בכלל איש בכל מקום, הגם שאינם קרויים 'אדם' לרבי שמעון. ויש לדחות, שמא נתרבה מואמרת כשם שנתרבו אשת גר וכל אותן נשים שאינן שותות (ע' בית הלוי ח"ב מ, שמו'אמרת' מרבים כולם).

והגהות הרש"ש בנויר (סב). פלפל בזה, האם עכו"ם בכלל 'איש' שבתורה, והביא בין השאר את סוגינתו בהקשר זה. עוד יצוין שבמצינו (בערכין ה:) שמרבים עכו"ם מאיש (ע"ש בתוס' ובספר הפלאה שבערכין'. וכן הגיה הגר"א בנויר סא:). וע"ע במובא בזבחים קג.

(ושמא בכל מקום שאיש' לא בא למעט אשה, וגם אינו נצרך למעט חרש שוטה וקטן — מרבים ממנו נכרי, אך אין נכלל במשמעות המלה כשלעצמה. [ואעפ"י שנאמר 'איש צר ואויב המן הרע הזה' י"ל שאיש סתמא לא איקרי]. ויש לבדוק זאת בשאר מקומות).

ואולם בתורא"ש כאן הניח כהנחה פשוטה שעכו"ם בכלל 'איש' הוא, ופירש הסלקא דעתין למעט גוי רק לענין זה שלא יאסור בביאתו, משום שנאמר בהם וזרמת סוסים זרמתם ומסיק שאמנם לענין יחוס זרעו הריהו כבהמה אך לענין ביאה נקרא 'איש' וביאתו אוסרת.

'עובד כוכבים מקנין על ידו... פשיטא? מהו דתימא נטמאה נטמאה שתי פעמים, אחד לבעל ואחד לבעל' — היכא דקמיתסרא בהא זנות, אבל הא הואיל ואסורה וקיימא אימא לא. קמ"ל' — ניתן לפרש הקא משמע ל' בשני אופנים, האופן האחד: בביאת הנכרי אכן איננה נאסרת עליו כיון שהיא כבר אסורה ועומדת, ואף על פי כן נאסרת לבעל. כך פרש הרא"ש (כתובות פ"א ד ובתוספותיו כאן), והוכיח מכאן כפי הוראת רבנו תם [ולאו מטעמיה], במעשה שבא לפניו על גוי שבעל אשת איש ואחר כך נתגייר, והתיר לאשה להנשא לו. שכיון שאסורה וקיימא' עליו מקודם, איננה נאסרת עליו בביאתו. (וע' קרבן נתנאל שם).

אולם ניתן לפרש כוונת הקמ"ל' שאף על פי שאסורה עליו מקודם, נאסרת עליו שוב בביאתו. [ולפי"ז הקמ"ל' עוקר מעיקרא את סברת 'מהו דתימא'. ומצינו כיוצא בזה — ע' בחדושי ר' עזריאל הילדסהיימר — כתובות צח. על תד"ה אמר ליה]. וכך יש לפרש לשיטת הריב"ם (בתוס' כתובות ד: ועוד) שאסורה להינשא לאותו גר. (גליון מהרש"א כאן).

ושיטת רבנו תם עצמו, הבינוה הרבה מהאחרונים, שבביאת גוי לא נאסרה לבעלה. והקשו עליו

מסוגיתנו, שאם כדבריו, כיצד שייך קינוי וסתירה אם גם כשתיבעל לו לא תאסר על בעלה (ע') בשו"ת הרשב"ש צב ד"ה ותדע; הגהות ריעב"ץ כאן. ובשו"ת אבני נזר (אה"ע כח, כג-כה) יישב את שיטת ר"ת, ואף צירף שיטה זו להלכה. ובתוס' שנגן כאן הביא בשם רבנו תם להוכיח מכאן שנאסרת לבעל ולבעל. וצ"ב. ובספר בית הלוי (ח"ב מ, ה) תירץ שרבנו תם יסבור [כדעת הרמב"ם] שאין הקינוי וסתירה תלוי בהכרח באיסור לבעלה בביאתו. לפי שב'קפידא דבעל תלה רחמנא'.

אמנם בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ד מד) האריך מאד בענין זה, וכתב שודאי רבנו תם לא סבר להתירה לבעלה. כל דבריו אינם אלא ביחס לבעל (כדמשמע מלשון התוס' בסנהדרין עד:), ועל כן אין כל קושיא מסוגיתנו. אלא שלריב"ם אין נראה לחלק בין בעל לבעל, לכן הקשה עליו מכך שאסורה לבעל. ופסק שם למעשה הגרמ"פ בתשובתו, שאין לסמוך להתיר אשה שנבעלה לגוי — לבעלה, אפילו בתורת סניף וצירוף, כי אין שיטה כזו, הסוברת להתירה לבעלה. (גם בהגהות מהר"ק חיות כאן נוקט כן בשיטת ר"ת).

ישנה שיטה נוספת בראשונים, הנוקטת שביאת עכו"ם אמנם אוסרת על הבעל, אך אינה במיתה, ואף לא בכרת (רמב"ן, בעה"מ ועוד פ"ח דסנהדרין. וע' באבני נזר (אה"ע כח, כג) שלשיטה זו אין בה לאו ד'ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך' אלא עשה ד'ודבק באשתו'. ולשיטה זו צריך לומר שזה שמקנים לגוי, אינו אלא לענין לאסרה, ולא להשקותה, כי לא מסתבר שהמים ימיתוה על ביאה שפטורה עליה ממיתה. (אגרות משה יו"ד ח"א עה. ול"י מה הכריחו לכך, דלמא אין המים ממיתים, אלא מתנוונה וכדומה. וכדקס"ד באשת כהן שנאנסה).

'אלא אמר רבא: פרט לשקינא לה דרך אברים. אמר ליה אביי: פריצותא אסר רחמנא?!' — אין להקשות מכאן על שיטת הרמב"ם שכל עניני קריבות בעריות אסורים מדאורייתא — כי אין כוונת הגמרא על עצם המעשה אם מותר או אסור, אלא הכוונה כמו שפרש"י 'מי אסר רחמנא' — על בעלה משום אותם דברים. (מגילת אסתר' סוף ל"ת שנג; קרן אורה. ודלא כ'זוהר הרקיע' (ל"ת יא) שהוכיח מכאן כהרמב"ן. ולדבריו מוכח שנשיקת אבר אף להרמב"ן אסור מהתורה (ע' מנחת חינוך קפת, ב). ואולם בשם רבנו ירוחם (כג, ב) מובא שלהרמב"ן גם זה אינו אלא מדרבנן).

ולשון 'פריצותא בעלמא' פרש בספר משך חכמה (אחרי מות יה, ה) לדעת הרמב"ם, על פי מה שכתבו הראשונים שמדובר כאן שלא היה חושדה לביאה ממש, ואף לדעת הרמב"ם שכל עניני קריבות אסורים מהתורה, אין זה איסור עצמי אלא משום סייג והרחקה מביאה, הלכך כשאין חשש זנות, מכונה איסור זה כ'פריצותא בעלמא' [הגם שלמעשה הוא איסור תורה].

מפירוש רש"י ותוס' (ביבמות נה:): שכתבו שאמר לה איני חושדך אלא דרך אברים, ולכך גרע משאר קינויים, משמע שאין קינוי וסתירה אסרים אשה על בעלה אלא אם חושדה בזנות, אבל אם אינו חושדה אלא שקינא לה שלא תיסתר עם פלוני משום איסור יחוד או מסיבה אחרת — אינה נאסרת. [ואולם הרמב"ם השמיט דין זה, קינוי לדרך אברים, ולכאורה נראה מדבריו שפירש הגמרא באופן אחר, שקינא לה סתם וזינתה דרך אברים, שאינה שותה ולא נאסרה. ולפי פירוש זה אין הוכחה מהגמרא לדין הנ"ל]. (עפ"י תשובת הגר"ז מלאדי, וכן פסק באבני נזר אה"ע רלג; קיט, קכו; בית הלוי ח"ב מב, ד. באבני נזר שם פירש כן בדברי הבית-שמואל (סוף אה"ע). ולולא דבריו היה נראה בפשטות שכוונת הב"ש שאינו מקנא לה מאיש פלוני אלא מזהירה שלא תיסתר עם אנשים דעלמא, שזה ודאי אינו בגדר קינוי כלל).